

альянсов, об'єднують великі корпорації, які особливо ефективні в високотехнологічних галузях, де інновації є головним конкурентним інструментом, а вартість досліджень і розробок неперервно зростає. Процеси розвитку організаційних структур підприємств продовжуються, в сучасних умовах організаційна структура повинна бути гнучкою, повністю відповідати тим завданням, які в даний час і в даних умовах повинні вирішувати підприємства.

2. Аналіз сучасних підходів до вибору організаційних структур показав, що для галузі інформаційних технологій, яка має ефективну власну комунікаційну мережу і надійні контакти з глобальною кіберпросторою на основі інтернет-комунікацій, найбільш раціональним є вибір мережної моделі організації ринку.

3. Представлена мережна модель організації ринку інформаційної галузі, яка об'єднує в єдину мережу всіх учасників процесу створення, транспортування і споживання інформаційних послуг з допомогою власних комунікаційних засобів галузі і глобальної мережі Інтернет. Мережна організація ринку характеризується високою результативністю

економічної діяльності, вона здатна забезпечити ефективне взаємодія виробників, посередників і споживачів і швидку адаптацію до змін у зовнішньому середовищі.

Основним напрямком подальших досліджень може бути аналіз проблеми організації сучасної компанії інформаційних технологій.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Друкер. – М. : Вильямс, 2001. – 272 с.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. 14-е изд. / Ф. Котлер, К. Каплер. – СПб. : Питер, 2014. – 800 с.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Холлсенсен С. Глобальный маркетинг / С. Холлсенсен. – Мн. : Новое издание, 2004. – 832 с.
5. Салмон Р. Будущее менеджмента / Р. Салмон. – СПб. : Питер, 2004. – 298 с.
6. Корнеев И.Н. Сетевые структуры телекоммуникационной индустрии: зарубежный опыт и российские перспективы / И.В. Корнеев, С.Г. Фень. – М. : Горячая линия-Телеком, 2005. – 136 с.
7. Экономика и управление на предприятии: основные тенденции и проблемы развития / монография / А.К. Голубев, Л.А. Стрий, Л.А. Захарченко // Под научн. ред. профессора, д.т.н. П.П. Воробийченко. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2015. – 292 с.

УДК 330.526.3.006(477)

Тимошенко О.О.
здобувач кафедри економіки
та управління національним господарством
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК УМОВА ЗМІЦНЕННЯ ПІДВАЛИН СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Обґрунтовано інструментарій встановлення моделі соціальної держави. Надано оцінку конструкта моделі соціальної держави, що розбудовується на національних територіях. Виявлено деструктивні аспекти у функціонуванні інститутів держави у формуванні соціальності й запропоновано наукові основи надання соціальному поступу керованого характеру.

Ключові слова: соціальна держава, моделі, Україна, оцінка, інструментарій, деструктивні, соціальний стан, соціальна стандартизація.

Тимошенко А.А. СТАНДАРТИЗАЦИЯ ПРОЦЕССОВ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАК УСЛОВИЕ УКРЕПЛЕНИЯ ОСНОВ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА

Обосновано инструментальный установления модели социального государства. Дана оценка конструкта модели социального государства, которая развивается на национальных территориях. Выявлены деструктивные аспекты в функционировании институтов государства в формировании социальности и предложены научные основы придания социальному развитию управляемого характера.

Ключевые слова: социальное государство, модели, Украина, оценка, инструментальный, деструктивные, социальное положение, социальная стандартизация.

Tymoshenko A.A. STANDARDIZATION OF SOCIALIZATION OF THE ECONOMY CONDITION AS STRENGTHENING THE FOUNDATIONS OF THE WELFARE STATE

Grounded instrument establishing a model social state. Courtesy evaluation construct a model of the welfare state that is built on national territory. Revealed the destructive aspects of the functioning of state institutions in the formation of social and scientific basis proposed providing social progress guided nature.

Keywords: social state model, Ukraine, assessment tools, destructive, social status, social standardization.

Постановка проблеми. З 1996 р. на національних територіях здійснюється розбудова досить дієвого в соціальному контексті суспільного інституту який отримав назву соціальної держави. Попри розмаїття моделей соціальної держави, будь-який конструкт

з них не є універсальним, а тому не міг бути реалізованим в короткі терміни в Україні. Складнощі добавляло і те, що в нашій країні рух до ефективної соціальної архітектури держави здійснювався не на прямих засадах нарощування потенціалу соці-

альних аспектів розвитку, а шляхом відкочування від здобутків, досягнутих за радянських часів. Оскільки ресурси для соціальних змін надає економіка, то її продуктивні здатності передбачалося підвищити через ринковий механізм господарювання. При цьому, враховуючи те, що діяльність продуцентів визначається не стільки суспільними, скільки приватними інтересами, основним засобом імунізації ринку соціальністю було прийнято соціалізацію. За вже складеними, хоча й неоднозначними підходами, зміст соціалізації економіки, а не особистості зводиться до еволюційного наповнення економічної системи соціальним змістом, обмеженого результатами економічної доцільності. Відповідно до національних особливостей реалізації соціальної детермінанти в реформаційних заходах здійснювалася не еволюційним, а інволюційним шляхом. Зрозуміло, що за такої методологічної пертурбації аргументація процесу становлення соціальної держави і сутності соціалізації змінює свої акценти. У цьому контексті постало питання про більш виважене ставлення до вже запропонованих визначень формули соціалізації та методологічного оновлення теорії її здійснення для зміни на краще добробутних позицій населення в умовах багатоаспектних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За роки незалежного господарювання до наукових праць з теорії соціальної держави та соціалізації зарубіжних науковців додалися публікації національних учених, а саме Г. Башняніна, В. Бесєдіна, Д. Богині, А. Гальчинського, З. Галушки, В. Гейця, А. Гриценка, В. Гришкіна, Н. Деевої, Ю. Зайцева, Б. Кваснюка, О. Каховської, Е. Лібанової, О. Новікової, Л. Тимошенко та багатьох інших. Ними оконтурено змістовне тлумачення поняття та концептуальні основи «соціальної держави» з врахуванням українських особливостей, узагальнено проблеми і шляхи соціалізації в країнах пострадянського простору. Незважаючи на достатнє заповнення тлумачних ніш названими науковцями, результати сучасної соціалізації продовжують формувати тематику проблемно-орієнтованих наукових досліджень. Неспроможність практики реалізувати основну тезу соціально орієнтованої економіки щодо підтримання державою в питанні добробуту не здатних до самозабезпечення і перекладення проблем життєзабезпечення на активне населення, викликала в останні роки масу публікацій з проявів бідності [1], уточнення складових добробуту і забезпечення впливу на них [2], ефективності соціальної політики [3], послаблення соціальних ризиків зменшення доходів [4], взаємозалежності продуктивності та оплати праці [5]. Оцінюючи позитивно виокремлені й інші в аналогічних ракурсах напрацювання, треба між тим підкреслити, що вони носять фрагментарний, безсистемний характер без розгляду всього спектру питань проблеми і не дають змогу проектувати всеохоплюючу стратегію соціалізації економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У даному випадку ми досить часто стикаємося з проблемою, яка набула прискіпливої уваги та досить гостро дебатуються на сторінках фахових наукових видань і пов'язується з наданням соціальним змінам керованого характеру. Досвід країн з соціально зорієнтованими ринковими економіками і, зокрема, національна практика соціалізації свідчать про те, що розбудова соціальної держави потребує державного втручання. При цьому забезпечення соціальної динаміки визначається не спектром сфер втручання держави, а її здатністю передбачати про-

яви деструкції та потреби в нових, більш результативних діях соціального характеру по нейтралізації їх негативного впливу. Для створення подібної методологічної платформи насамперед необхідно задіяти весь комплекс соціальних факторів забезпечення економічного зростання в систему мотивації поведінки суб'єктів господарювання і найманих працівників. Звісно, йдеться про заходи, які ще не набули в соціалізаційних процесах завершених форм й значною мірою пов'язаних з наявністю взаємозалежності і взаємообумовленості доходів і їх потенціалу щодо задоволення потреб.

Постановка завдання. Метою статті є визначення на основі порівняння з даними соціального поступу розвинених країн діапазону деструктивних соціальних змін за різними напрямками, допущених в вітчизняному просторі в процесі оптимізації рівня соціалізації економіки й обґрунтування теоретико-методологічних і науково-практичних основ модернізації системи регулювання суспільної динаміки з адаптацією до умов функціонування національної моделі соціальної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії становлення і функціонування інституту соціальної держави в низці розвинених країн світової спільноти не доводять наявності можливостей до представлення їх у якості єдиної універсальної моделі, доповненої певними нюансами. Водночас було б некоректним констатувати їх повну відмінність без виділення спільних ознак, які різним чином детермінуються. На наш погляд, відомі на сьогодні моделі соціальної держави різняться за результатом розподілу та перерозподілу валового наявного доходу (далі – ВНД) між інституційними одиницями, до яких відносять основного продуцента економіки, домогосподарства та державу. Матеріалізація первинних та вторинних доходів набуває форм ренти, податків та зборів, прибутку, заробітної плати, підприємницького доходу, дивідендів та соціальних трансфертів (пенсій, стипендій, допомог, пільг, субсидій і т. ін.). Названі розщеплені складові ВНД у відносному вимірі за приналежністю відповідним інституційним одиницям визначають поодиночі зони концентрації фінансових ресурсів і, природно, характер їх використання у контексті соціалізації економіки. Інваріантність моделей соціальної держави визначається співвідношенням між ВНД інституційних одиниць, а отже, і можливостями їх впливу на зміни соціального статусу людини. За аксіоматичними підходами за порівняно високої частки ВНД (чистий податок на виробництво та імпорт, прибуток від діяльності державних підприємств) сектору загальнодержавного управління (далі – СЗДУ) та вагомої питомої ваги домогосподарств (заробітна плата, прибуток від підсобного господарства) мова йде про патерналістську модель макроархітектури соціалізації економіки, зорієнтовану на державну опіку взагалі та посилення позицій домогосподарств через соціальні допомоги. Типовим представником подібної моделі виступають скандинавські країни, в яких частка СЗДУ за станом на початок 2014 рр. складала, зокрема, у Фінляндії понад 25,6%, у Швеції – 29,5% і у Норвегії – 36,5%. Водночас у цих же країнах питома вага домогосподарств у структурі загального ВНД досягла відповідно – 59,3%, 51,0% і 44,0% [6].

У разі зорієнтованості при розподілі ВНД на домогосподарства і дещо нижчі можливості держави вочевидь ліберальна модель з перенесенням тягаря забезпечення добробуту з держави на населення безпосередньо. Згідно з даними ОЕСР, подібну модель

презентують США та такі країни ЄС як Велика Британія Іспанія, Греція, частка СЗДУ в яких наприкінці 2013 р. складала, відповідно, 16,0%, 12,7%, 9,9%, 16,7%, а питома вага домогосподарств – 66,6%, 70,0%, 76,0% і 70,0% [6; 7].

Тепер – про інституційну одиницю, чи не найголовнішу в проблемі розподілу ВНД. Мова йде про нефінансові корпорації без яких економічний результат навіть не започатковується. Модель соціальної держави, в якій поряд із самодостатньою часткою держави у ВВП підтримується вагомий рівень ВНД нефінансових корпорацій, на наш погляд, відтворює зміст й функціонування інституту помірної соціалізації із достатньою підтримкою неспроможних до самозабезпечення і високою економічною активністю населення. До того ж саме подібне структурування ВНД дає змогу формувати інвестиційні ресурси і реалізовувати інноваційний шлях розвитку. За офіційними даними питома вага нефінансових корпорацій у загальному обсязі ВНД у скандинавській моделі складала в середньому впродовж 2000–2013 рр. близько 12,0%, у ліберальній – 11,0% і в помірній соціалізованій – 14,5% [6; 7].

Зазначимо, що навіть за умови такої спрощеної інтерпретації моделей соціалізації, важко ідентифікувати за реаліями розподілу ВНД між головними інституційними одиницями, які репрезентовані на рисунку 1, прийнятий в Україні її варіант з однією з них повною мірою.

Якщо оцінювати модель досягнення соціальності у суспільстві, до якої ми прийшли, то, безумовно, потрібно дослідити характер змін не на якомусь окремому часовому відрізку, а на всьому шляху незалежного господарювання. Сформовану за радянських часів методологічну конструкцію соціалізації відтворює ситуація 1990 р., яка за співвідношенням ВНД основних інституційних одиниць, відтворює помірний соціалізований модель. На часовому проміжку 1990–1995 рр. посилювалися позиції держави за доходом і втрачався фінансовий потенціал суб'єктів господарювання. Йдеться про акценти, які можливо відтворювали реалізацію політики суспільного поступу в I періоді за інерцією тобто взяттям державою на себе всього тягара відповідальності за негативні зміни життєвого рівня населення. При цьому варто ураховувати процеси, які проходили в національному просторі, і особливо – в контексті роздержавлення та реструктурування економіки.

Конче важливо усвідомити методологічну значимість II періоду, який охоплює 1996–2005 рр. Якщо бути принциповим у своїх оцінках, то на цьому часовому проміжку

сформувалися дві практично протилежні тенденції, а саме зростання частки домогосподарств у ВНД і зниження по сектору ЗДУ. Можна було б кваліфікувати ці зміни як рух до ліберальної моделі соціалізації. Але ця логіка не кореспондується з нестійким характером позицій нефінансових корпорацій в розподільчому процесі щодо ВНД.

I, нарешті, III період, який відкривається 2006 р. і триває досі. Досить значущим є те, що на цьому часовому інтервалі наділеність інституційних одиниць ВНД набула стійкого характеру. Частка домогосподарств у загальному обсязі ВНД в середньому складала 76,5%, СЗДУ – 17,9%. Щодо нефінансових корпорацій, то знову ж таки характерним у динаміці, отриманого ними ВНД, є циклічний характер 2005–2009 рр. і регресуючий у 2009–2013 рр.

Було б грубою помилкою, якби ми констатували факт сформованості моделі соціалізації і наявність системи поглядів щодо надання їй більш завершеного вигляду. Для створення методологічної платформи національної моделі звернімо увагу ще на декілька аспектів, що розкривають зміст змін складових ВНД. Принциповим у наведеній практично статичній структурі розподілу ВНД є те, що функціонування подібної моделі забезпечення соціальності у розвитку унеможливорюється із-за низького потенціалу генератора підтримання суспільної динаміки,

Рис. 1. Динаміка питомої ваги інституційних секторів економіки України за результатами вторинного розподілу ВНД у 1990–2014 рр.

Складено і розраховано автором за даними [8]

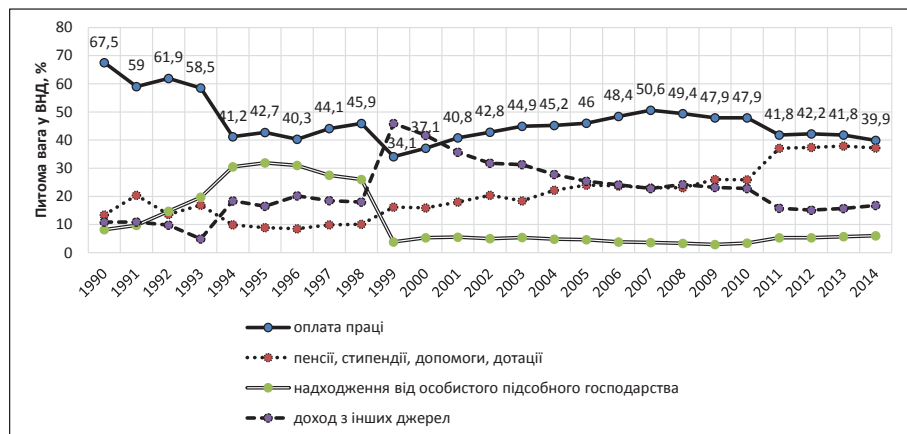

Рис. 2. Зміни структури доходів домогосподарств у 1990–2014 рр.

Складено і розраховано автором за даними [8]

яким виступає основна ланка господарського комплексу. Водночас маємо критично оцінювати і статику високої частки домогосподарств у ВНД, зміни структури якої наведено на рисунку 2.

Загальновідомо, що доходи домогосподарств формують заробітна плата, соціальні трансферти і доходи з інших джерел. У зазначеному розмежуванні доходу домогосподарств відбивається зміст як економічної, так і соціальної політики: зростання заробітної плати корелюється з активністю найманих працівників, соціальних трансфертів – з ємністю прошарку населення, який потребує допомог. Грунтуючись на цих уточненнях можемо висувати на підставі рисунка 2, що в економічному просторі країни пройшло алогічне переструктурування доходу домогосподарств, яке надало соціальній політиці жорстко патерналістський характер. Питома вага заробітної плати понизилася з 67,5% у 1990 р., до 39,9% у 2014 р. Водночас частка соціальних трансфертів у номінальних доходах населення в період 1990–2014 рр. зросла з 13,4% до 37,2% або у 2,8 рази. Ми привертаємо увагу до цієї тенденції насамперед через те, що соціальні трансферти у складі ВНД домогосподарств були в минулому ресурсом СЗДУ. Щоб об'єктивно кваліфікувати зміни структури доходів населення, варто врахувати практику країн ЄС, в яких частка оплати праці у ВВП складає в середньому 65%, а питома вага соціальних трансфертів коливається в межах від 10% до 15% [9].

З урахуванням останнього можна стверджувати про сформованість в Україні суто патерналістської моделі соціалізації економіки без будь-яких мотивацій до праці. Однак суть уточнення вимагає розвитку. Здавалося б, за такої моделі населення отримувало державну підтримку у різнобічному спектрі питань, яка в сукупності дає змогу задовольняти життєві потреби. Проте реалії, відтворені у середньомісячній заробітній платі (далі – СМЗП) та пенсії (далі – СМП), не підтверджують такої гіпотези. СМЗП у 2014 р. досягла значення у 3480 грн, що складало тільки 84,6% від рівня 1990 р. Проводити порівняння цього здобутку з розвиненими країнами немає сенсу оскільки у 2014 р. СМЗП пересічного українця не перевищувала 293 дол США [8]. І, взагалі, за розрахунками фахівців місячний заробіток кожного працюючого члена сім'ї, необхідний для забезпечення розширеного відтворення, має становити в Україні 17093 грн (1087,6 євро) [10, с. 83]. До речі за станом на 2013 р. мінімальна заробітна плата у Франції ненабагато перевищувала 1430 євро, у Великобританії – 1264 євро, у Нідерландах – 1469 євро [11]. СМП у 2014 р. не перевищувала 1581,5 грн (133 дол США) і складала 80,8% від рівня 1990 р. Купівельна спроможність пересічного пенсіонера ускладнюється і тим, що СМП не відбиває потенцій до задоволення хоча й обмежених, але все ще різнобічних потреб оскільки не перевищувала 40,0% від СМЗП. Міжнародна організація праці рекомендує встановлювати коефіцієнт заміщення, тобто відношення пенсії до середньої заробітної плати на рівні не менше як 55% [12, с. 47].

Унаслідок вкрай низького рівня заробітної плати і пенсій суттєво низьким є споживання продуктів харчування за вагою на пересічного українця та їх калорійністю, не змінюються на краще й умови проживання. Якщо вага спожитих продуктів харчування на особу населення країни у 1990 р. складала 968,3 кг, то у 2014 р. на 135,1 кг менше. За ствердженнями вчених медична норма споживання продуктів харчування на особу за рік повинна складати

не менше 968,2 кг [13, с.475]. Калорійність харчування у розрахунку на одну особу за добу знизилася з 3597 ккал у 1990 р. до 2939 ккал у 2014 р. Вчені в середньому вважають добовою нормою калорійності рівень у 3000-3400 ккал [14]. За даними офіційної статистики, в середньому на одного жителя в Україні припадає 23 кв. м. У Європі на кожного мешканця в середньому припадає 30-45 м² житла на особу [15, с. 223]. При дефіциті житлової площі воно до того ж і недоступне. Житло вважається доступним в США, якщо його вартість становить 3-4 річних доходи, важкодоступним – 5-7 річних доходів, недоступним – понад 7-8 річних доходів [16, с. 32-33]. Для більшості українців житло є недоступним навіть при врахуванні доходів за все життя.

Акцентуючи увагу на реаліях добробутного стану населення, сформованих за результатами соціалізаційних процесів, слід виокремити коло деструкцій, які призвели до необхідності підтримання життєвого рівня, а не реалізації концепції самозабезпечення добробуту населення. Якщо керуватися цим методологічним спрямуванням необхідних дій державних інституцій, то до регуляторних аномалій ми відносимо відсутність в практиці програмування розвитку і в бюджетному процесі націленості на прогресуючі зміни. Регулювання відносин у сфері соціального просування обмежується обгрунтуванням розміру мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму. Проте, це не більше ніж бажання утримати пересічного українця на нижній планці добробуту. Між тим політика керованої динаміки соціальності вимагає у кожному циклі програмування розвитку окрім підняття її нижньої планки й обов'язкового соціального просування в напрямку цивілізаційних основ життя. Виходячи саме з цих міркувань, наукове вмотивування керованої соціалізації потребує задіяння в практику розбудови соціальної держави системи індикаторів, сформованих на основі соціальних здобутків розвинених країн. Її не варто розглядати як щось безвідносно нав'язане, а сприймати у якості певного досяжного в перспективі стандарту. У системі координат «мінімальні гарантії – соціальні здобутки розвинених країн» керований рух по шаблям соціальності вимагає встановлення етапних віх по всьому комплексу соціальних індикаторів відтворення добробуту. Рух від однієї проміжної цілі до іншої за напрямом осяжної перспективи має наповнювати соціум новим соціальним змістом. Природно, що у різних прошарках населення, що мешкають до того ж у різних природно-кліматичних умовах, формуються різні структури потреб і мабуть буде доцільним встановлювати віхи диференційовано. Створення етапних соціальних віх як процесу мотиваційної генерації до досягнення певних цілей можна віднести до упорядкування соціальної ходи. Далеко не всі можуть погодитися, але ми схильні до ідентифікації цього процесу з соціальною стандартизацією.

Є впевненість у тому, що запровадження в практику управління соціальними змінами методології керованого соціального сходження сприятиме ренесансу інституту соціальної держави на національних теренах і мабуть вимагатиме її системної реконструкції.

Висновки. Отже на національних теренах розбудовується модель патерналістської соціальної держави, коли у вихідному стані мова йшла про помірно соціалізований її конструкт. Як наслідок, ресурси для забезпечення соціальності у розвитку вилучалися від визначально активних суб'єктів економіки, що стримувало їх споживчі і інноваційно-інвестиційні

потуги. Основним деструктивним аспектом набуття економічною системою впродовж років реформування асоціального характеру є втрата державою регуляторного потенціалу. З метою реконструкції соціальних функцій держави потрібно запровадити соціальну стандартизацію як керований рух до еталонів цивілізаційного добробуту за зразками розвинених країн.

Звичайно, широта окресленого предмета дослідження вказує на те, що практично неможливо водночас розв'язати усі проблеми забезпечення прийнятної соціалізації. Тим не менш можна сподіватися, що обґрунтовані методологічні підходи щодо управління динамікою соціальності у просторі і часі сприятимуть розгортанню цивілізаційного дискурсу різних аспектів проблеми керованої соціалізації економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища / Л.М. Черенько // Демографія та соціальна політика. – 2015. – № 1(23). – С. 11-18.
2. Дrajниця С.А. Добробут населення України: проблеми та шляхи вирішення / С.А. Дrajниця // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2. – С. 303-309.
3. Попова Т.Л. Рівень та якість життя населення України як показник дієвості соціальної державної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Popova.pdf.
4. Бондарук І.С. Оцінка ролі управління ризиками, пов'язаними із пенсійним забезпеченням та їх впливу на економічну безпеку держави / І.С. Бондарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2123/1/bondaruk_010.pdf.
5. Соколик М.П. Продуктивність та оплата праці за паритетом купівельної спроможності в Україні та інших країнах: порівняльний аналіз / М.П. Соколик // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 85-103.
6. Статистична інформація ОЕСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=SNA_TABLE14A_SNA93&lang=en#.
7. Офіційний сайт «Статистика стран мира» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://formatsiya.ru/tab1/575-yeksport-stran-mira-2015.html>.
8. Статистична інформація [Електронний ресурс] Державна служба статистики України – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Взаємозв'язок конкурентоспроможності та ефективності вітчизняного ринку праці [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.expert.fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=160&catid=2&itemid=0 – Назва з екрана.
10. Звягільський Ю.Л. Рівень заробітної плати – індикатор ефективності програм економічних реформ / Ю.Л. Звягільський // Економіка України. – 2013. – № 9(622). – С. 73-84.
11. Евростат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurostat.org>.
12. Норд Г.Л. Порівняльний аналіз функціонування багаторівневих систем пенсійного забезпечення в країнах ЄС та можливості їх запровадження в Україні / Г.Л. Норд, К.П. Черенок // Наукові праці. Економіка. Видання ЧДУ ім. П. Могили. – 2010. – Т. 126. – Вип. 113. – С. 47-53.
13. Лопушняк Г. Система пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан та тенденції реформування / Г. Лопушняк // Демократичне врядування : науковий вісник. – 2011. – Вип. 7. – С. 45-55.
14. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : монографія / ІЕП НАН України; За ред. В.М. Гейця. – К. : Логос, 1999. – 498 с.
15. Культура і економіка харчування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://durdum.in.ua/uk/main/article_id/9381.phtml.
16. Щеглова О. Показники якості житлових умов населення у регіонах України / О. Щеглова // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 5. – С. 221-224.
17. Гуцан Т.Г. Умови проживання як складова рівня життя населення та шляхи їх покращення в Україні / Т.Г. Гуцан // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: «Економіка». – 2013. – Вип. 13. – С. 27-38.